

Gelléri Andor Endre

HÁZ A TELEPEN

A nevére még emlékezett. Pettersen István. Nagyon régen így hívta őt a tanító úr, mikor a szürkefedeles elemista bizonyítványát a kezébe adta. Az előjáróságon mikor kiváltotta a munkakönyvét, megjelent egy kézubbonyos, ellenzős sapkás altiszt és szigorúan belebámult a munkáskülsejük csoportjába. Aztán elkurjantotta magát: – Pettersen István. Ez is ő volt. Láta magát sváb legények között, akiknek kerek fekete kalapja mellett a tavaszi virágok úgy sápadoztak, mintha ők is ittak volna a legények pálinkájából. Távolabb a sorozásra indulóktól egy-egy lány, vagy anya álldogált kipirultan, izgatottan. Aztán benyomultak valamennyien a nagy terembe, ahol hosszú asztaloknál urak ültek s az asztal előtt, szájában kialudt szivarral az ezredorvos járkált hátratett kezekkel. S a meztelen legények sora megindult a mérce felé, majd onnan kibukkanva az ezredorvos elé került. Akkor is Pettersen István volt, alkalmas közlegény, aki géppuskás szakaszhoz került és Montenegróba vezényelték.

– Nézze, Pettersen – mondták aztán neki pár évvel ezelőtt valamelyik lakatosműhelyben, – mit csináljak magával, ha nincs munkám?

Pedig akkoriban már az egyik lányos házban is mondogatták; hogy Pettersen István így és úgy, majd az Ellával...

De most amint a szétszórt, s apró házacskák között osont, ő másminő nevet adott magának: – Kutya.

Volt is benne valami kóbor eb, amint szedte a lábát s görbe háttal átbámult ezen az ablakon, majd oldalt lappangott és elnézte, hogyan vacsoráznak odabent.

Az ég borult volt. Alig mozgó szél járt az uccákon; lent alig csípett a hidege, de odafent a hegyekben már jeges lehetett az érintése. Eddig, fönt, akármelyik füves helyen elaludt; s mintha éjjel még jobbízűek lettek volna a lopott gyümölcsök, mint nappal. Tavasszal és nyáron kecskék legeltek a hegyoldalokban: mekegve közeledett feléjük, hasoncsúszva és megfejte őket. Voltak a hegyi házaknak kósza tyúkjaik, akik lopva kiszöktek és tojásfészket akartak rakni a széna között vagy a bokorban. Kifosztotta ezeket a fészkeket és néha olyan jól élt, hogy virágokat szedett, meg lepkét kergetett.

De most a fű hegyes lett és szúrós az ősztől. S a föld alatt mintha láthatatlanul folyó áramlott volna: nedvessé vált minden rög.

Le kellett húzódnia a városba.

Nagy fekete, üres telektömb ásított itten uccákon át.

Ennek a közepébe gázolt. Útközben belebotlott az elszórt kövekbe és féltéglákba. Néhány ilyen féltéglát kikotort a sötétből s ezekből kirakta magának az ágyat. Valami amarra világosabb volt mint a többi: odament s fölvette. Papírzsák volt, amiben cement szokott lenni. Széthasította s végigsimította a téglákon. Aztán összehúzta magát, karjával betakarta fejét és elaludt.

Mintha verejték verte volna ki, olyan átnedvesedve ébredt föl. Mikor felállt, úgy rázta egész testében a hideg, hogy szinte rémület fogta el. Futni kezdett, hogy átmelegedjen.

A nagy, szürkesség alatt fekvő hatalmas telek lassan földerült.

Pettersen visszaballagott kemény ágyához. Leült rá. És szétnézett.

Mindenfelé piros kis arccal féltéglák heverték; kövek; a talaj meszes volt; valaha mészégető állt itt, annak a lebontásából maradtak itt a téglák, s a kormos cserepek.

A házak messze, elszórtan nyugodtak a telek széleinél. Ember alig vágott át a kihalt, szemetes grundon.

Szemben a hegyek tele voltak ősszel; az éjszakák tele lesznek széllel és esővel...

Pettersen nem volt nagyigényű. Hat nagy lépést tett így és hatot amúgy. Legelőször is ezt a méretet töltötte ki téglával. Ilyen nagy lesz a háza. Aztán szétnézett szerszám után. Akadt a közelben egy elszórt, fül nélküli kosár, aztán lyukas zománcvödör s rengeteg ócska fazék. Mikor bejárta a birodalmát: eldobált, poros kabátujjakra akadt, nyolcfelé szakadt nadrágokra és rozsdás szögekre. A kosarat és a rossz vödört telirakta téglával s elkezdte a «házához» cipelni. Egy görbe szemeteslapátnak nagy szerepet szánt. Ezzel kaparta fel a porhanyós talajt: ez a meszes és salakos por volt a malter: ezt szórta és simította el a téglarések között.

Ott állt egy ember az üres telken és építkezett. Tarka-barka falat emelt magának, hogy beborítsa vele az éjszakák ellen a testét, és bár a gyomra korgott, isteni megnyugvás vett erőt az emberen. Itt hevert ez a telek üresen; az anyag, amiből ő a házat építette: évek óta nézte a napot s bujt a hó alá és ázott az őszi nagy esőkben. S most a szebb téglákat kiválasztotta valaki és házat csinált belőle magának. A kormos cserepeket száz darabból összeszegelt lécekre fektette. S a tetőn kerek lyukat hagyott az ember, hogy majd kikandikáljon azon a kályhacső. S füstöljön, ha mindent belep a hó. És melegítse egy csavargó ember életét, akit Pettersen Istvánnak hívott a tanító úr, az előljáróság, a lányok és a sorozóbizottság és a front.

Senkinek se tűnt fel, hogy valami odaépült a grund közepébe. Nagyobbfajta lyuk volt rajta a bejárat, ezt ócska zsákdarab takarta ajtóként. Az egész olyan magasra épült, hogy gazdájának a feje majdnem súrolta a ház tetejét. Az egész nem volt nagyobb mint a börtöncella: hat lépés erre és hat lépés arra. Igen, igen, volt már hozzá szerencséje Pettersennek. Egy kis lopásért kapta. De nem jött rosszkor, éppen télen kellett leülni. Viszont ez a hat lépés más. Félrehúzza az ajtót és kibujik a szabadba és mászkál és elmegy az uccasarkokra, kinyújtja a kezét és kéreget. Ez a kéregetés is persze egészen más most, mint eddig volt. Ágyról álmodik Pettersen, míg odasírja: – Nem ettem tíz napja, nagyságos uram, kérek egy kis kenyérre valót... Kályháról álmodik és talán megszakad a szíve, ha majd kályhacső fityeg ki azon a csöpp tetőn.

Első este! A szél körülnyaldossa a kis viskó falát, akár a vadállat. Liheg, szuszog akár egy vadállat, aki érzi, hogy bent van a préda. De a préda biztonságosan guggol a kis fal tövében. Egyelőre még a saját testével fűti a lakását, ez a kályha fél cipőt és pár deka szalonnát kapott abrakul a tűzhöz. De ez nem fontos. Ez a védettség fontos, ez a kis kunyhó és hogy mikor éjjel eső támad, a hű cserepekről szerencsésen lecsurog a földre.

Mindenfelé csavarog Pettersen. Eddig is ezt tette. Csakhogy most, ha nagyon fúj a szél, vagy kifáradt ökelme, van valami, ami hívogatja.

A Náni.

Ez hívogatja. Így, így integet neki a ház az éjszakán át, ahogy a Náni tette, a nagyanyja, akinek mindig mogyoró meg alma rejtőzött sok-sok szoknyája alatt. S az ő ölében melegebb volt, mint bárhol másutt.

Néha az uccákon Pettersen összeakad más koldussal is. Egymásra néznek, de nem beszélnek semmit. Olyan ez, mint mikor az árnyékok találkoznak a földön. Csak elhúznak egymás mellett nesztelenül. Pettersen néha gondol arra, hogy megszólít egy vakot, akit kislány vezet és meghívja magához vendégségre.

Sajnos, nem koldul össze annyit, hogy széket vehetne a házába; vagy feszületet, persze egészen csöppet, inkább csak azért, hogy emlékeztesse őt a falusi otthonra. Így fanyalodik arra, hogy egyik este szépen átveti magát az ócskavasas telep kerítésén. Húnyt szemmel tudja, hol fekszik az a csámpás kis kályha, kinézte már s mellette egy szép, kétméteres kályhacsövet is könyökkel. Néha gondol arra, nem illik ilyesmit tenni. De mikor úgy kell ez neki, mikor olyan jó lesz. Majd megfizeti idővel, mi lesz neki az a két-három pengő. Igen, szeretne cédulát hagyni a kályha helyén: – Majd megfizetem...

De ezt nem lehet. Ezt már tudja. Senkise enged a magáéhoz nyúlni. Különösen éjjel.

De itt van a kályha. Mint a meleg bárány. S a kályhacső akár a nagyapja pipaszára. Micsoda füstök fognak ebből kigomolyogni. Tüzelőt nem nehéz szerezni. Megy az úton egy egész tornyosra megrakott fásszekér. Mondjuk húsz mázsa lehet a szállítmány. Az ember úgy biceg az ilyen kocsi után, mint a holló a földeken a szántó-vető után. Ami lehull, fölcsípi és beteszi az istenáldotta kosárba, aminek már Pettersen csinált drótfület. De néha nem pottyan semmi a kocsi tetejéről. Ilyenkor az ember hosszú bottal, amit valamelyik fa adott szívesen Pettersennek, kicsit megpiszkálja a halmot. A gúla megindul s a fa potyog. Elég, ha annyi van ebből naponta, hogy a kályha körül megszáradjon a sokféle hulladék és a nedves erdei ág.

A kályha háromlábú. Három igen szép féltéglát kap maga alá pokrócul. Helyes kis szája van a kályhának; a rostélyá ép; Istvánnak szerencséje volt... útközben nem jött senki és nappal talált hozzá egy skatulya gyufát is néhány szállal.

Ég a tűz. Első begyújtásra kevés, keserű füst szorul a falak közé. De a füstön belül ropogó hangok ugrálnak, mintha táncosok lennének és ugráló testüktől átmelegedne a levegő. A szikrák úgy pattognak a kályhában, mint mikor kovácsok verik, bim-bam, a vasat az üllőn... S maga a tűz olyan, mint a fiatal lány arca. Folyton színt vált, fátyolozza magát késsel; aztán zöld és sárga csokor csillan a hajában és dudál. Hátral egy barna medveszínű láng táncol a dudaszóra.

És az ember elalszik. Elalszik a tüztől, a melegtől, a csendes falak ölében. Az ember körül már alszanak holmi lábasok is, igaz, a szemétdombról valók... igen, az egyetlen tányér is, amelynek a fél karimája hiányzik, az uccai szemétládából lett kiszedve. Viszont van itt homok és mész: reggel, amint fölébredt az ember, kimegy a háza elé, leül a széket helyettesítő kőre, és elkezdi surolni ezeket a vén lábasokat. Aztán, a befoltozott vödörrel elmegy négy uccán át a városi kúthoz. S a vödör teli van vízzel. Szép fehér és üvegszínű vízzel.

Háromszor megy el vízért Pettersen és már vannak tiszta lábasai, csak éppen egy tyúkólra akadna rá, amivel táplálná őket. Mi az, gondolja, ha én el is viszek három tojást naponta, ott ahol ötvenet tojnak a tyúkok. Legföljebb a gazdasszony megcsóválja a fejét: ez a búbos megint nem tojik. Másnap a kis sárgát fogja gyanuba. Istenem, kell egy tyúknak folyton-folyvást tojni?

Igen, ma este valami nagy lakoma lesz, a kályha, a lábasok, a kanál és a tányér tiszteletére. Eddig nem is tudta, hogy az ilyen holmik ennyire élők. Még susogni is lehet velük. S olyan barátságosan néznek Pettersenre. És olyan bizalmasan hallgatnak, akár az

okos kisbabák. S az ember remélheti, hogyha ennyi mindene van már, egyszer neki is fölnek és sülnek majd olyan jó falatok, mint aminők már föltek a régi fazekakban. S az ember elkezd vágyódni egy pohár után, nem baj, ha előbb a halottak lelki üdvéért égő olajmécses is volt. Sajnos, nem akad horogra.

– Mit tagadjam, – gondolja Pettersen és látcsővező tekintettel nézi az ócskavas-telepet – jól esne valami ágyféle. Ezt azonban ellopni nem lehet. Túl nagy s nehéz átemelni a magas kerítésen.

Az embernek van egy kerek, egész pengője. Már november van és még szeptemberben kezdte félrerakni ezt a hatalmas kincset fillérenként.

Ennyije van, ezzel bemegy a kövér, nadrágjából majdnem kifolyó ócskáshoz.

– Jónapot kívánok, nagyságos úr – mondja az ember s rögtön hozzáteszi – ágyat szeretnék venni.

– Nézzon magának – mondja a vasas.

– Már néztem. Ott – és Pettersen mutatoujja egy egészen rozsdás, ki-begörbült ágyra szegeződik.

– Mennyi pénze van magának arra az ágyra? – kérdi tapintatosan az ócskás.

Pettersen legszívesebben fölmutatná a pengő mellett a szívét is és így szólna: egy pengőm s a szívem minden hálája.

Ezt azonban a szemeknek kell kifejezni. A vágyódást. S a letörést, mikor a kövér – hármat kér. Pont háromszor ennyit. S nem is nagyon törődik vele: – Három pengő! no, ez csak nem sok?... December, január és február és újabb három hónap fillérenként... tavaszra összejönne annyi.

– Még kénytelen leszek egyik éjjel mégiscsak ellopni ezt az ágyat – gondolja Pettersen.

– Egy pengőm van, – mondja, – adja ki most az ágyat. Magának úgy is csak itt áll, én meg nem tudok min aludni. Van egy kis kunyhóm, – teszi még hozzá, – de a helyzet nagyon reménytelennek látszik.

A vasas kis kutyáját figyeli, amint megugatja egy szálló madár árnyékát. Ezer és ezer pengőnyi ócskasága van: kalapács, esernyőváz, súlyzó, sőt egy hinta is, amin búcsúkor szoktak hintázni; esztergapadja, rengeteg szöge, vasa, üllője és ollója. Műhelyeket tudna berendezni és életeket talpra állítani az ócskás. Persze mindenki úgy jön hozzá: kezdő vagyok, van egy kis műhelyem, kis házam... valamilyen kéménytoldó kellene rá, vagy egy vasablak, vagy akármilyen ajtó, üveg, klampfni, ácsbalta... csónakhoz való villát kér a kis diák... persze, odaadhatna mindent ingyen. Néha megteszi, hogy nevetséges árakat kér... a hangulatától függ... és most, hogy a kiskutyája úgy megugatta egy veréb árnyékát, ránéz erre a szakállas és nyomorult Pettersenre.

– Zsidó maga?

Pettersen hevesen igent bólint.

– Maga nem zsidó! – mondja a villámszemű ócskás, de nem haragszik meg a föllentéséért – hanem ide hallgasson: adja ide a pengőt és vigye el az ágyat. Az egész ágy kettőbe fog magának jönni. Látja ezt a perselyt?

Látja Pettersen. Kék zománcpersely, rajta héber betűk. S fehérén belepötytyözve: Zion.

– Hát majd ide bedobja a hátralékot. Amint tudja. Hadd legyen ebben is valami.

S Pettersen megjelenik az ócskásnál. Becsületesen elhozza a maga egy fillérjét. Van oldalt egy vastag és hatalmas vaslemez. Kazánból való. Ezt talán sohase fogja eladni az ócskás – hát Pettersen erre rójja fel krétával, hogy a hányadik fillért dobja az ágyért Zion oltárára.

S közben vesz tíz fillérért magának kalapácsot. Nyelet is kap hozzá, csak úgy: – Majd megadja.

S közben esténként a házban egy ágy van szétnyitva, emberi fekhely és legalább fél méternyire van a hideg téglapadlótól. Tele van hintve rongyokkal s a rongyok oly puhák, mintha csupa meleg kiskutya között heverne Pettersen. S Pettersen kitalált valami újabb koldulási módot: – Nagyságos úr, – mondja rimánkodva, szakállasan, – csak három fillér hiányzik, hogy a menhelyre mehessek az éjszaka. Enni már nem akarok, de a földön nem tudok aludni.

Ez körülbelül a veleje az egésznek, amit aztán, hol erős hittel, hol eredménytelenül zeng a járókelők fülébe.

Ő maga nem tudja biztosan, de útközben hallja, hogy hó lesz rövidesen. Ettől se fél túlságosan. Ásott egy jókora vermet, azt már majdnem színig telehordta valamelyik nagy gyár salakjából kiválasztott használható szénnel.

Egyik este aztán két ember beszélget a házban. Pettersen és egy nő.

– No, csak feküdj le, – mondja neki Pettersen, – ha akarsz.

– Nem, ne vetközz le, – folytatja a férfihang, – ahhoz nincs elég meleg, pedig úgy jó.

S reggel a zsák mögül egy fiatal cseléd lány mászik ki négykézláb. Igen, ezt jól megbeszélték Pistával, most, hogy van ágy, ahol meghúzódhat és fal, amely védi őket és ez a gödör, amely tele van használható szénsalakkal, minden megváltozott.

Ő majd felcsap bejárónőnek és mosónőnek. Olcsón vállal majd mindent és az étel felét hazahozza Pettersennek.

Vízért megy, mert a férfi még alszik. Elnyúlva és boldog fáradtsággal alszik. Nagyon jó volt ez az éjjel, mégiscsak levetkőzött Anna és az ágy, bár sokat nyikorgott, mégse roppant össze. Nyilván ennek örül a férfi, mert még álmában is mosolyog.

Anna begyújtja a tüzet. Kár, hogy most a hegyoldalban nincsenek kecskék. Hej, úgy fölszaladna oda s mire Pettersen felébredne, friss kecsketej gőzölögne az asztalon. De van valami más öröm. Anna itt a langyos szobai légben végre levetkőzik derékig és megmosdik. Melegvízben mosdik, kellemes simogatású, barátságos vízben és érzi, hogyan olvad róla a régi piszok, hogyan szépül... de régen volt ebben része. Pettersennek fésűje is van már, Anna gondol valami merészet, s úgy ahogy megmossa a haját. S beköti, akár az igazi menyecske. És Pettersen elkezd nevetni, amint fölébred, olyan jó így együtt.

Néha Anna megy el a Zion perselybe bedobni a részletfillért az ócskáshoz: – No, mi az? – mondja a kövér – már ketten vannak? és odalegyint a nő hasához – vigyázzon, nehogy hamarosan hárman legyenek.

Anna elneveti magát: – Pedig már úgy van, – s hozzáteszi – épp ezért jó lenne már asztal nekünk, meg két szék.

Van egy pengőjük erre.

– No, egyszer eljövök magukhoz vendégségbe – mondja a kövér ócskás, aki már tudja, hogy Anna és Pettersen koldulásból élnek.

S mivel olyan barátságos, Anna megkéri, ha véletlenül nyár felé akad egy gyerekkocsi, legyen szíves és tegye félre a részükre.

...Még a havazás küszöbén történik ez. Úgy alkonyodás felé piros arcú ötvenöt év körüli úr jön egy ügynökfélével, erre.

Pettersen éppen a háza előtt áll s ösztönösen megérzi, hogy ez a két alak nem hoz rá valami sok jót. Átment itt már több úriember is a hosszú hónapok alatt... de ez a kettő csodálkozva és megbotráncozva közeledik.

Anna bent egy fiatalúrnak stoppolja a zokniját s Pettersen ezalatt kijött levegőzni. Mikor a két úr elég közel ér a házhoz, Pettersen leveszi előre a sapkáját: – Jóestét kívánok, nagyságos urak.

Nem kap rá választ.

Az idősebb s tekintélyesebb úr szipogva lélegzik az orrán át. S csak nézi Pettersent, aztán kicsap a száján: – Takarodik innen!

– Ez mégiscsak felháborító! – s mintha asztalra ütne, úgy hat ez.

– Ki engedte meg magának, hogy az én telkemen garázdálkodjon?!!

Elvörösödve nézi a kályhacsőből szeliden lengő füstöt.

Pettersen csak áll. Olyan odafönt az ég, hogy hó fog esni. Nem néz föl, de mintha mégis látná az ég hamuszínű arcát. Mit mondjon?

Szeliden és alázatosan beszél. Nagyságos úr kérem, nem volt szállásunk, csavarogtunk én és a feleségem is és itt annyi téglá volt és csináltunk egy kis kunyhót. És tavaszra hoztam volna ide fekete földet és csináltam volna egy kis kertet.

Éneklőn, könnyörögve, behízelgőn mondja ezt, mint egy alázatos állat...

– Kertet akart maga itt csinálni? az én telkemen?

Pettersen, aki megszokta, hogy innen elemeljen valamit és onnan is, és nagyon szelíd szívvel és békés örömmel cipelje haza a lopott holmit: meg van zavarva. Mintha mikor a kályhát lopta, megállította volna őt valaki: – Héj, hova viszed és miért, azt a kályhát?

Igen, igen, megtudta volna akkor is békésen magyarázni, hogy a kályha kell neki.

S itt is, most, nagyságos úr kérem, hiszen nem történt semmi baj, tisztább lett a telek a sok szeméttől.

De a nagyságos úr sarkon fordul. Az ügynök hallgatagon követi.

Nem, ő bizony nem áll oda verekedni egy ilyen csavargóval.

Van itt a közelben rendőr.

Pettersen és Anna látják, hogy mi közeledik feléjük. Pár apróságot összekötnek batyuba.

Se egyiknek, se másiknak nincs semmiféle emberi írása.

S a rendőr!... ettől amúgy is hideg jön a hátukba. Gyerekkoruktól félnek és kerülik a rendőrt... Miért? mert talán mindig van bennük egy vágy, ami lopásnak számít és mert ha akármikor megállítaná őket a rendőr, talán akadna valami, amiért bevihetné őket az őrszobára.

Anna mégis kiabálni akar. De Pettersen lefogja.

Már felírt mindent. A nagyságos úr nevét és panaszát. Magánlak-birtoksértés, mondja az úr tudósan, aki doktor, háztulajdonos, valamint nagy férfi a kerületben.

Az ügynök szerint teljesen igaza van a nagyságos úrnak. Senkinek sincs joga a más telkére építeni.

S a nagyságos úr amúgy is vérmes, indulatos ember. Meg éppen rossz napja van máma.

Amint Pettersen visszanéz a telek sarkáról, azok ketten vastag sétabotjukkal már lökik szét a ház falait. S dühük nőttön-nő, amikor meglátják a berendezett kis kuckót, az ágyat a rongyokkal, a szemétből kiszedett lábasokat s a tüzet a lopott kályhában.

A rendőr pedig egykedvűen viszi ezt a két embert – s azok úgy fordulnak vissza a grund végéről, mint Ádám és Éva a paradicsom kapujából.

1934

Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár [<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00575/17967.htm>]